

A represión das mulleres durante o franquismo non rematou cos asasinatos, executados, unhas veces, tras un proceso militar e, outras, á marxe de toda norma. Tampouco, coas longas condenas a penas de prisión ou privación de liberdade. Moito menos, coas incautacións ou extorsións económicas, que remataron por condenalas á miseria. Houbo, tamén, unha represión sexuada, cuxa memoria se resiste a saír á superficie.

TEXTO CILIA TORNA

AS GALEGAS POLO FRANCO

O 26 de outubro de 2018, a xuíza arxentina María Servini de Cubría decidiu ampliar a causa contra o franquismo que se instrúe neste país, incorporando aqueles crimes cometidos pola ditadura contra as mulleres. Segundo se recolleu no escrito de admisión a trámite,

outra modalidade represiva máis brutal, que ademais tiña o obxectivo de castigar a aquelas que o réxime consideraba que racharan coa súa posición social". Nesta liña, o avogado Carlos Slepou advertiu que "este tipo de violencia non acostumaba a ser obxecto de denuncia, por pudor

material e simbólico que afecta a súa liberdade, dignidade, seguridade, intimidade e integridade moral ou física. Pero non cabe esquecer que se trata dunha violencia que ten lugar nunhas coordenadas sociohistóricas específicas".

**Unha arma de guerra
contra as mulleres**

a violación era un tabú social e a muller prefería negala, evitando así ficar estigmatizada para sempre".

Castán entende que "esta ferramenta represiva foi empregada con máis frecuencia do que pensamos, e isto aconteceu, precisamente, porque tanto as mulleres que sufriron este trato como o seus familiares

Unha práctica apoiada polas autoridades franquistas

A violación facía parte do instrumental empregado polos fascistas co obxectivo de impoñer o terror. Seguindo a lóxica doutros conflitos, aplicouse de xeito sistemático e organizado polas autoridades franquistas co obxectivo de levar adiante a súa guerra de clases contra a poboación galega que viña de derrotar após referendar unha nova forma de relación co Estado o 28 de xuño de 1936.

A violación significaba a humillación da derrotada, a demostración do poder dos homes sobre as mulleres e a afirmación dos roles que o franquismo lles tiña asignado. A respecto disto, resultan clarificadoras as palabras dun dos máis destacados voceiros dos militares sublevados o 18 de xullo de 1936, o xeneral Gonzalo Queipo de Llano, afirmando que "os nosos lexionarios e regulares ensinan aos covardes roxos o que significa. E, de paso, tamén ás mulleres. Despois de todo, estas comunistas e anarquistas mereceno. Non estiveron xogando ao amor libre? Agora polo menos van saber o que son os homes de verdade e non os milicianos maricas. Non se van librar por moito que forcexen".

Arquivo da familia de Mercedes Romero

Mercedes Romero Abella, coas alumnas da escola de Monelos, foi violada e asasinada polos fascistas.

Arquivo da familia do médico do Incio Manuel Díaz

Milicianos falanxistas da comarca de Sarria, algún dos cales participaron en violacións no verán de 1936.

Fundación Otero Pedraio

A Miss España Emilia Docet, de pé no centro, nun acto nacionalista en Ourense sufriu unha tentativa de violación polos fascistas en 1936.

A violencia sexual significaba a humillación da derrotada pero tamén a demostración do poder dos homes sobre as mulleres. Segundo sinalou o historiador español Enrique González Duro, no seu libro *Las rapadas*, "violábanse roxas, as mulleres dos roxos, fillas ou irmás como un método de castigo, tentando amosar o desposuimento ao que había que someter a inimiga, considerándoa un instrumento de goce e un botín de guerra". Ao fin, tratábase de demostrar quen eran os vencedores, quen imponía as normas, ao tempo que se proxectaba un patrón de conduta que os fascistas consideraban como un factor central do seu corpo doutrinal.

A reafirmación do poder do home

A militante comunista Juana Doña, nas súas memorias carcerarias, sinalou que "as violacións estaban ligadas co sadismo de sentir debaixo deles uns corpos que se desgarraban nun acto que non estaba feito para o pracer, converténdose, polo tanto, na reafirmación do poder do home sobre a muller". Na mesma dirección, González Duro, indicaba que "con estes actos, os vencedores demostraban quen eran os donos e señores dos corpos das vencidas, e amosábano violentamente, deixándoas asustadas e avergoñadas. Violando impunemente, o violador reafirmábase no seu sadismo máis que no seu goce".

As primeiras novas sobre as violacións cometidas polos fascistas son contemporáneas dos feitos. Sen ir máis lonxe, Daniel Castelao, nunha das láminas máis coñecidas do seus álbum *Atila na Galiza* debuxa unha muller suicidándose sobre a lenda de *Denantes morta que aldraxada*. Outro tanto acontece no volume *O que fixeron na Galiza*, editado no exilio francés en 1938 e probabelmente da autoría de Luís Seoane, onde se daba conta de "vexacións inauditas coas mulleres caracterizadas de antifascistas ou simplemente nais, fillas e mulleres de homes esquerdistas", das tentativas de abusos contra a militante

Arquivo de Montse Fajardo

Encarnación Rodríguez, violada en Ribadumia.

Asociación pola recuperación da memoria histórica de Marín

Carmen Pesqueira, vexada en Marín.

Asunción Berea, violada repetidas veces na Coruña.

Arquivo de Montse Fajardo

nacionalista e antiga Miss España Emilia Docet ou do acontecido con Carmen Pesqueira *A Capirota*.

Carmen Pesqueira *A Capirota* era unha costureira e lavandeira de Marín. Os días seguintes ao 18 de xullo de 1936, saíu en defensa dun home maior, ao que un grupo de falanxistas encabezados polo temíbel Bruno Schweiger *O Alemán* humillaba e golpeaba por negarse a levantar o brazo e cantar o *Cara al sol*. Esa mesma noite, o 18 de agosto de 1936, foi violada e executada na Poza da Revolta, en Mogor (Marín), sendo abandonado o seu corpo en Bueu.

O drama de Ofelia Dacosta

A gran maioría das informacións sobre as violacións das demócratas chegaronnos a través das fontes orais, correlato lóxico do carácter paralegal desta tipoloxía represiva. A escritora e investigadora Montse Faxardo recuperou algunhas das historias referidas ás represaliadas das comarcas pontevedresas, entre elas a Encarnación Rodríguez e Asunción Berea. Á primeira, nai do xornalista ribadumiense asasinado Ramón Barreiro, "botáronlle por riba da cabeza sulfato con cal para as viñas, pelándoa e deixándoa cega. Despois violouna diante do home toda a cuadrilla de falanxistas, incluído o cura da parroquia e o seu propio xenro". A segunda, compañeira do militar fusilado Joaquín Moreda Feal, foi violada na súa propia casa da Coruña por un grupo de falanxistas diante das súas fillas.

Montse Faxardo rescatou, tamén, o drama de Ofelia Dacosta, unha cidadá portuguesa, fuxitiva da ditadura de Salazar, que remataría por ver como o franquismo asasinaba o seu compañeiro Henrique Gómez *O Acuña* e dous cuñados. Segundo relata Faxardo, en conversa con *Nós Diario*, "Ofelia estaba soa, os falanxistas ían unha noite tras outra sacala da casa para abusar dela. Para non asustar as crianzas, cando volvía, ficaba sentada na porta até que saía o sol". A escritora de Vilagarcía non dubida en sinalar que "moitas mulleres rematarían toleando a consecuencia dos abusos sexuais, sendo este un tema que fica por estudar".

A práctica totalidade das comarcas galegas gardan historias referidas á memoria incómoda

Abajo las dictaduras

Josefa García Segret denunciou tentativas de abusos sexuais.

da represión sexuada. As terras coruñesas lembran o final de Mercedes Romero Abella, a mestra socialista da escola de Monelos, viúva do dirixente da UXT Francisco Mazariegos, finalmente violada, asasinada e enterrada nunha fosa común en Aranga o 19 de novembro de 1936. Outro tanto acontece en Ourense con Carolina Regueiras, unha veciña de Amoeiro, parella do dirixente de esquerdas Juan Antonio Dopazo, asasinada e violada en Vilamarín o 28 de xuño de 1937.

O martirio de Carolina Regueiras

Raúl Soutelo, no seu libro *O Anxo de Montañasal*, achégase ao crime contra Carolina Regueiras. Segundo o testemuño de Dolores Vilamarín, un grupo de fascistas de Ourense "abusou de dúas irmáns de Barrio, que foron violadas á vista dos pais atadas á cama. Aqueles mataban homes e desgraciaban mulleres a feito. A Carola de Bóveda fuchicárona e matárona na estrada que ía a Tamallancos. Deixárona en recona: cara a abaixo, coas perniñas abertas na estrada e a cabeza metida nas silvas".

O 23 de agosto de 1937 eran asasinadas varias persoas na parroquia de Montecubeiro, en Castroverde, nunha operación de castigo ordenada polo xefe da Garda Civil de Lugo, Florentino González Vallés. Unha das falecidas, Manuela Graña Rico, militante socialista de 20 anos, que mesmamente tomara a palabra nos actos do primeiro de maio de 1936 no veciño concello de Pol, será repetidamente violada polos fascistas, trasladándoa posteriormente a xunto do cura para confesarse antes de ser executada.

As violacións non se limitaron aos momentos iniciais do levantamento fascista, pola contra, foron moi habituais dentro da táctica de loita despregada polo réxime fronte á guerrilla. Un caso moi significado foi o de Carmen Jerez, unha enlace da guerrilla natural de Vilamartín de Valdeorras, embarazada, segundo a autopsia, de cinco meses, cuxo cadáver apareceu en maio de 1947 nas proximidades de Ponferrada, após permanecer detida, durante máis de 10 meses, nos cuarteis da Rúa e da capital do Bierzo.

A historia de Carmen Jerez mereceu a atención de escritores, investigadores e compañeiros de loita. Xosé Fernández Ferreiro, no seu romance *A ceo aberto*, escribe que "a Carme levárona a unha cova, onde a esposaron, violárona e despois desfixéronse dela". O guerrilleiro Francisco Martínez, en declaracións a *Nós Diario*, lembra como a brigadilla "tívoa fechada nun lugar secreto durante máis dun ano, antes de abandonala morta, embarazada de seis meses e salvaxemente desfigurada en Monteareas, preto de Ponferrada".

A memoria de Carmen Chicharro

Carmen Chicharro era unha demócrata desterrada na Coruña após pasar polos cárceres franquistas. Á volta de agosto de 1942, no marco dunha caída da organización clandestina do Partido Comunista na cidade, coincidindo cunha visita de Franco a Meirás, é detida canda outras compañeiras e confinada na comisaría da rúa Real, onde foi torturada e violada por "oito policías da escolta de Franco, aos que acompañaba unha muller que pronunciaba o pouco español que sabía con acento alemán".

Segundo relatou anos máis tarde a propia Chicharro ao xornalista Eliseo Bayo, "a alemá fíxome denudar e despois ela mesma atoume coas pernas separadas. Todo o que pasou despois foi tremendo e aínda me fai tremer cada vez que o lembro. Estaba atada coas pernas separadas e entón comezou a miña violación. Un detrás doutro, aqueles oito policías violáronme. Atada violáronme os oito, un detrás doutro. Perdín o coñecemento. A cabeza colgando e o peso dos meus violadores facían que perdese o coñecemento".

As pegadas deste tipo de prácticas ficaron na propia documentación xerada polo franquismo. Nun traballo publicado no volume colectivo *Os nomes do terror*, editado por Sermos Galiza, recupérase dun consello de guerra diversa documentación que certifica o emprego destes procedementos por parte dos falanxistas da comarca de Sarria. Así, nun informe da propia Falanxe local, afirmase que "a outros levábanos ao cárcere

**CARMEN
CHICHARRO
DEIXOU
TESTEMUÑO DA
SÚA VIOLACIÓN
NA COMISARÍA
DA CORUÑA.
RELATOU COMO
"UN DETRÁS
DOUTRO,
AQUELES
OITO POLICÍAS
VIOLÁRONME.
ATADA
VIOLÁRONME OS
OITO. PERDÍN O
COÑECIMENTO"**

e para que puideran velos os seus familiares, precisaban obter uns volantes de autorización para o xefe do cárcere, aproveitándose tamén destas autorizacións, cuxa obtención deu lugar, mesmamente, a violacións de esposas e fillas dos detidos e como prezo para a obtención da liberdade".

As violacións da Falanxe de Sarria e Becerreá

A mesma instrución xudicial recolle outra documentación na mesma liña, significándose un informe elaborado pola propia Xefatura Nacional de Seguridade do Goberno de Franco en 1938, onde, en relación coa actuación dos fascistas sarriaos sinalábase que "fixeron toda clase de violacións con mulleres que non tiñan máis delitos que gustar fisicamente aos seus propios inmoladores".

Florinda Gutiérrez Alba, na altura unha moza de 19 anos residente en Cervantes, filla do demócrata asasinado Juan Gutiérrez e irmá do guerrilleiro libertario Abelardo Gutiérrez Alba, rematou por denunciar as repetidas tentativas de violación a mans dos falanxistas de Becerreá. A testemuña de Florinda, recollida nun expediente aberto en 1937 a Pascual Pérez Rosón, xefe local da Falanxe de Cervantes e posteriormente xubilado como secretario da Deputación de Pontevedra, concreta como, no local dos fascistas da localidade, Santiago Fernández exixiulle un bico e ao negarse o miliciano franquista "agarrouna e estívoa forzando e dicíndolle que por ben ou por mal tiña que acceder a certas proposicións".

A testemuña de Florinda continúa sinalando como, días máis tarde, Santiago Fernández, un destacado represor encadrado no terzo da Falanxe de Becerreá, tentou outra vez violala. Neste sentido, relata que lle dixo que "se non se entregaba por ben quedárase con ela para a noite e por ben ou por mal, serviría a todos os falanxistas, pois o seu obxecto era deshonorala". Engade: "que a dicente negouse e entón tratou de forzala, establecéndose entre ambos unha loita que quizais durou dúas horas, porén non conseguiu os seus malos propósitos...".

A Calesa e A Pasionaria

Unha era vendedora de xornais en Vigo, afiliada das Xuventudes Socialistas Unificadas e moza de orixe humilde. A outra era labrega con terras e importante dirixente comunista naqueles anos de esperanza da primeira metade das décadas dos trinta. As dúas foron violadas e asasinadas polos fascistas.

"Conta a memoria do pobo que a Rosario Hernández Diéguez, *A Calesa*, rapárona e violárona. Sometérona a horas de humillación, de burlas, de violencia covarde. Asasinárona e mutilárona salvaxemente, cortáronlle os peitos. E para ocultar aquel crime horrendo, trasladaron o corpo nun barco e fondeárono amarrado a unha prancha de ferro nas proximidades das illas Cíes", recolle o investigador Luís Bara, autor do libro *Non des a esquecemento*.

Anuncia Casado, *A Pasionaria*, era unha veciña de Viana do Bolo, responsábel do Partido Comunista na zona e con grande sona como oradora entre os labregos e operarios. Segundo sinalou a *Nós Diario* o estudoso Dionisio Pereira, "foi vítima dunha autentica cazaría por parte dos falanxistas de Verín. No seu poder foi mallada, violada, asasinada e paseada nun carro para que a xente soubese do seu escarmento".

Rosario Hernández Diéguez
A Calesa foi violada, mutilada e asasinada en 1936.